
ΑΛΚΗ ΖΕΗ 1923-2020
ΧΩΡΕΣΕ ΤΟ ΣΥΜΠΑΝ
ΣΕ ΕΝΑ ΝΗΣΙ
ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗΣ Σ. 61

ΤΑ ΝΕΑ
ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ
Σάββατο 29 Φεβρουάριος 2020

ΑΛΚΗ ΖΕΗ
(1923-2020)

Η ζωή που έγινε αφήγημα

ΤΟΥ **ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗ**

Ντίκενς ή Ιούλιος Βερν; Ζωρζ Σαρρή ή Αλκη Ζέη; Με παρόμοια ψευτοδιλήμματα αρκετοί νεοφώτιστοι αναγνώστες έκλειναν λογαριασμούς με τη νεανική τους ηλικία πριν περάσουν στην «αναγκαστική» ενηλικίωση. Οι συγγραφείς, ωστόσο, της προσωπικής μυθολογίας δεν εγκατέλειψαν ποτέ τα όπλα. Επειδή ορισμένα βιβλία είναι προορισμένα να ξαναδιαβάζονται, επειδή είχαν φροντίσει να ρίξουν από νωρίς το βάρος στην αφήγηση, επειδή είναι μια αφήγηση με καταγωγή: τις μνήμες της δικής τους παιδικής και νεανικής ηλικίας.

Για την Αλκη Ζέη, που έφυγε από τη ζωή σε ηλικία 97 ετών, η μήτρα των αναμνήσεων ήταν η Σάμος, ο γενέθλιος τόπος της μητέρας της Ελλης Σωτηρίου, όπου πέρασε τα πρώτα της χρόνια. Με εκείνες τις αυτοβιογραφικές πρώτες ύλες, από τη δικτατορία του Μεταξά, έγραψε το 1963 το «Καπλάνι της βιτρίνας». Αν ο «Θησαυρός της Βαγίας» της Ζωρζ Σαρρή (συμμαθήτριάς της στην ΣΤ' Δημοτικού, παρεμπιπτόντως) είναι η περιπέτεια στον Κανόνα της παιδικής λογοτεχνίας, το «Καπλάνι» είναι το κοινωνικό μυθιστόρημα που λίγοι τολμούσαν να απευθύνουν σε νεαρούς αναγνώστες. Χωρίς να επιβάλει παιδαγωγική «ατζέντα» η Ζέη χώρεσε ένα σύμπαν σε ένα νησί του Αιγαίου. Τη Μέλια και τη Μυρτώ, τον σοφό παππού που τους αφηγείται ιστορίες για τους «αρχαίους» του, τον ξάδερφο Νίκο, φοιτητή από την Αθήνα, μα, πάνω απ' όλους το καπλάνι. Εκείνο που περίμενε βαλσαμωμένο τους ανυποψίαστους αναγνώστες πίσω από τη βιτρίνα στο μεγάλο σαλόνι του σπιτιού: «Θαρρείς, μόλις μας έβλεπε, το γαλάζιο του μάτι σαν να ζωντάνευε... Τα νύχια του ήτανε σκληρά, γυρισμένα προς τα έξω. Υστερα το χάιδεψα. Το τρίχωμά του άμα το χαϊδεύεις από τη μια μεριά είναι λείο και γυαλιστερό...».

Την εποχή που κυκλοφόρησε το βιβλίο – για να αποσυρθεί γρήγορα με τη ρετσινιά του «κομμουνιστικού» και να επανέλθει μετά τη χούντα – η Αλκη Ζέη ήταν πολιτική πρόσφυγας στη Μόσχα, όπου σπούδασε στο τμήμα σεναριογραφίας του Ινστιτούτου Κινηματογράφου. Μέχρι εκείνη την εποχή είχε ήδη ζήσει την Κατοχή ενταγμένη στην ΕΠΟΝ, με προτροπή της Διδώς Σωτηρίου, που είχε παντρευτεί τον θείο της Πλάτωνα (στον αδερφό της μητέρας της θα αφιερώσει δεκαετίες αργότερα το «Ο θείος Πλάτων», εκδ. Μεταίχμιο). Είχε επίσης σπουδάσει φιλοσοφία του θεάτρου στη Φιλοσοφική του Πανεπιστημίου Αθηνών και υποκριτική στη δραματική σχολή του Εθνικού Ωδείου. Εκεί θα γνωρίσει τον θεατρικό συγγραφέα Γιώργο Σεβαστίκογλου (1913-1990), με τον οποίο παντρεύεται το 1945. Το 1948, ο Σεβαστίκογλου διαφεύγει στην Τασκένδη, η Ζέη προσπαθεί να τον ακολουθήσει, συλλαμβάνεται και εξορίζεται στη Χίο λόγω πολιτικών πεποιθήσεων. Θα επανασυνδεθούν τελικά το 1954 και θα αποκτήσουν την Ειρήνη και τον Πέτρο. «Η Μόσχα έχει ξεχωριστή θέση στην καρδιά μου» έλεγε στην τελευταία της συνέντευξη στα «ΝΕΑ» (Ζωή Λιάκα, «Αυτή είναι η σωτηρία μου», 6 Φεβρουαρίου 2020). «Ηταν εκεί όλη η οικογένειά μου. Φαντάσου ότι μπέιμπι σίτινγκ στον γιο μου έκανε ο Ταρκόφσκι με τη φίλη του. Ηταν φοιτητής τότε και το έκανε για να βγάζει χρήματα».

Και το επόμενο θρυλικό βιβλίο γράφεται εν μέσω εξορίας: ο «Μεγάλος περίπατος του Πέτρου» κυκλοφορεί το 1971, ενώ ζει στο Παρίσι λόγω χούντας, και μεταφράζεται σε 12 ξένες γλώσσες. Η Ζέη επιστρέφει μυθιστορηματικά στην Αθήνα της Κατοχής και της Αντίστασης, με αφετηρία το πένθος του Πέτρου για το τριζόνι του. Αναπόφευκτα και στις τραυματικές αναμνήσεις που έγιναν εμπειρίες. «Σε κάθε σελίδα του βιβλίου υπάρχει ένα κομμάτι από μένα. Βρίσκομαι ακόμα μέσα στο τριζόνι, στη χελώνα, τον σκύλο» θα γράψει η ίδια. Οι διαδοχικές εποχές της ζωής της ήταν, ως ένα σημείο, οι περιπέτειες του ελληνικού 20ού αιώνα. Οταν επιχείρησε να τις μετουσιώσει σε αφήγημα απέφυγε τον «διδακτισμό απ' την ανάποδη», όπως σημειώνει η Μαρίζα Ντεκάστρο στην επετειακή έκδοση για το «Καπλάνι» (εκδ. Μεταίχμιο, 2013). Και ο Θανάσης Νιάρχος συμπληρώνει: «Η απάντηση της Αλκης Ζέη στο ερώτημα πώς μεταστοιχειώνεται σε καλλιτεχνική δημιουργία η υπαρξιακή περιπέτεια ενός ανθρώπου, σε σχέση όμως με δριμύτατες πολιτικές συνθήκες, υπάρχει ίσως στο αφήγημά της "Σπανιόλικα παπούτσια", της ομότιτλης συλλογής, με αυτοβιογραφικά στο σύνολό της κείμενα... Οπως και όλο το πεζογραφικό της έργο, διαβάζεται με έναν λυγμό που δεν γίνεται ποτέ βραχνάς – αντίθετα λυτρώνει».

Λυγμό που δεν γίνεται βραχνάς κρύβει και η Ελένη στην «Αρραβωνιαστικά του Αχιλλέα» (Κέδρος, 1987), το πρώτο «μυθιστόρημα για ενήλικες» της Ζέη. Φτιαγμένη με το υλικό της αριστερής μυθολογίας, η αρραβωνιαστικά του καπετάνιου Αχιλλέα φτάνει ως την Τασκένδη για να σμίξει μαζί του και η συγγραφέας επιχειρεί φλας μπακ στην «τραυματισμένη» τριακονταετία 1940 – 1970, την αδύνατη επανάσταση και τις προσδοκίες που σωριάζονται όπως τα κάστρα που φτιάχνουν τα παιδιά στα μυθιστορήματά της. «Αν με ρωτούσαν τι θα 'θελα να εξαφανιστεί από τη ζωή μου, από τα τόσα που πέρασα, και δεν ήταν και λίγα, θ' απαντούσα αμέσως χωρίς καν να σκεφτώ: ο Δεκέμβρης του '44. Θα 'θελα να μην είχε υπάρξει στην Ιστορία. Και τώρα που γράφω γι' αυτόν δεν ψάχνω να βρω τις αιτίες, δεν με νοιάζουν πια. Ξέρω πως κάθε μου σελίδα θα την πληρώσω μ' ένα εφιαλτικό όνειρο». Από το κλείσιμο του αυτοβιογραφικού αφηγήματός της «Με μολύβι φάμπερ νούμερο 2» (Μεταίχμιο, 2013), όπου ξαναθυμόταν τα πρώτα 25 χρόνια της πολυκύμαντης ζωής της.

Τα βιβλία της Αλκης Ζέη (με πιο πρόσφατο το περσινό «Ενα παιδί από το πουθενά») κυκλοφορούν από τις εκδόσεις «Μεταίχμιο». Η κηδεία της θα γίνει την ερχόμενη Τρίτη στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών

> Το «Καπλάνι» είναι το κοινωνικό μυθιστόρημα που λίγοι τολμούσαν να απευθύνουν σε νεαρούς αναγνώστες. Χωρίς να επιβάλει παιδαγωγική «ατζέντα» η Ζέη χώρεσε ένα σύμπαν σε ένα νησί του Αιγαίου